

GROEN
VAN
TOEN

Uitgeverij Academia Press
Coupure Rechts 88
9000 Gent
België

www.academiapress.be

Uitgeverij Academia Press maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediatelevisie van Uitgeverij Lannoo nv.

ISBN 978 94 014 8207 3
D/2022/45/18
NUR 420, 941

Katrijn Vannerum & Thijs Lambrecht
Groen van toen. De verdwenen flora van Oost-Vlaanderen
Gent, Academia Press, 2022, 176 p.

Eerste druk, 2022

Vormgeving cover: Keppie & Keppie
Vormgeving binnenwerk: Keppie & Keppie

© Katrijn Vannerum, Thijs Lambrecht & Uitgeverij Lannoo nv, Tielst

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

DE VERDWENEN FLORA
VAN OOST-VLAANDEREN

KATRIJN VANNERUM THIJS LAMBRECHT

GROEN VAN TOEN

ACADEMIA
PRESS

Inhoud

Woord vooraf	7
Groen erfgoed	7
Inleiding	11
Boek is zoek	11
<i>De kiem voor een vroegnegentiende- eeuwse Oost-Vlaamse flora</i>	
Het herbarium van Van Hoorebeke	20
<i>Wie het nietigste kruidje niet eert...</i>	
Unieke data voor Oost-Vlaanderen	24
<i>Waarom wakker liggen van verdwijnende plantensoorten?</i>	
Nog dit	27
Oost-Vlaamse landschappen en hun verdwenen planten	29
01 Blauwgrasland	31
02 Kalkmoeras	37

03	Kalkgrasland	43
04	Heischraal grasland	53
05	Heide	63
06	Vennen	73
07	Veen	85
08	Sloten, beken en vijvers	95
09	Meersen	103
10	Akkers	113
11	Braakland en ruigte	135
12	Bos	141
13	Schelde-estuarium	147
Voor de speurneuzen		153
Dankwoord		155
Index soortnamen		159
	Nederlandse namen	159
	Planten	159
	Overige	161
	Wetenschappelijke namen	162
	Planten	162
	Overige	164
Index plaatsnamen		165
Bronnenlijst		169
	Onuitgegeven bronnen	169
	Uitgegeven bronnen, literatuur en databanken	169

**Oost-Vlaamse
landschappen
en hun
verdwenen
planten**

Blauwgrasland met blauwe knoop (*Succisa pratensis*)

© Tatiana Volgutova - Shutterstock.com

Blauwgrasland

Is het gras altijd groener aan de overkant? Misschien wel in het geval van blauwgrasland, dat zijn naam dankt aan de blauwachtige kleur van de bladeren, of bloemen van typische soorten als pijpenstrootje (*Molinia caerulea*), blauwe zegge (*Carex panicea*), zeegroene zegge (*Carex flacca*), vleugeltjesbloem (*Polygala vulgaris*) en blauwe knoop (*Succisa pratensis*). Een samenloop van omstandigheden maakt dit drassige hooilandtype zo speciaal: de zure, vaak venige bodem en de aanvoer van basenrijk grondwater. Hoe basenrijker deze kwel, hoe soortenrijker en bloemenrijker het grasland. Soms verraden de roestbruine kleur en de olieachtige bacteriefilm de uitstroom van ijzerhoudend grondwater. Het ijzer bindt het fosfaat en limiteert zo de plantengroei. 's Winters reikt dit grondwater tot aan het maaiveld zonder het grasland te overstromen, 's zomers zakt het niet dieper dan 40 centimeter en droogt de bodem oppervlakkig uit.

De verdwenen soorten van dit graslandtype hebben geen blauwe bloemen, op het **klimopklokje** (*Wahlenbergia hederacea*) na, dat volgens Roucel in licht vochtige, zandige bossen te vinden was. Zonder een jaarlijkse maaibeurt veranderen blauwgraslanden snel in ruigte, daarna in struweel en bos. Sommige werden eenmaal per jaar gemaaid als hooi-

land, in andere werd riet gesneden om te gebruiken als dakbedekking en brandstof, of vlas geroot, een zeer vervuilende activiteit die nadelig was voor de visfauna. Of men weidde er vee, hakte er hout of stak er turf, vaak al eeuwenlang. De teloorgang van het turf- en plaggensteken heeft waarschijnlijk meegespeeld in het geval van **kranskarwij** (*Carum verticillatum*). De overige soorten liepen allemaal een blauwtje op door bemesting en veranderingen in de waterhuishouding. Dit zijn letterlijk kwelduivels, omdat ze ook de kwaliteit van het kwelwater op ruime afstand beïnvloeden. **Vlozegge** (*Carex pulicaris*) is de meest veeleisende en was volgens Roucel al geen algemene soort. Omdat ze uitsluitend in blauwgrasland gedijt, door Roucel omschreven als ‘venige plaatsen in bos’, is ze in het begin van de twintigste eeuw samen met deze habitat ten onder gegaan aan mest, verdroging, verzuring door stagnerend regenwater of overstroming met voedselrijk water. De opvallendste soort is de **harlekijn** (*Orchis morio*), een orchidee die enkel kan overleven waar waterhuishouding en microreliëf in het terrein intact gebleven zijn. Van Hoorebeke trof ze aan in de Oost-Vlaamse heuvels en heide. Vaak verkiest zij plaatsen waar twee grondsoorten bij elkaar komen.

Tot de negentiende eeuw waren blauwgraslanden vrij algemeen in Oost-Vlaanderen. Het Meetjesland met de gemeentes Assenede, Eeklo, Kaprijke en Maldegem is koploper in het aantal kenmerkende soorten uit het herbarium van Van Hoorebeke. Niet verwonderlijk: in de komvormige laagtes ligt een veenpakket en welt grondwater op dat ooit als regenwater in de zuidelijk gelegen zandruggen insijpelde. Het veen is er gevormd onder invloed van de zee, die zich vanaf 11.700 jaar geleden, toen het na de laatste ijstijd weer warmer werd, met de regelmaat van de geologische klok uit het gebied terugtrok om de gevormde moerasvegetatie nadien weer te overspoelen. Daarnaast springt de Dendervallei tussen Aalst en Dendermonde in het oog. De permanente grondwater-

tafel bevindt zich daar bijna jaarrond dicht aan de oppervlakte en wordt in de komgronden aangevuld met mineraalrijke kwel, water uit de hoger gelegen gebieden dat hier op een ondoordringbare kleilaag stuit. In de *Dictionnaire géographique de la Flandre Orientale* van Vander Maelen uit 1834 staat bij Schendelbeke vermeld dat sommige meersen van slechte kwaliteit waren: de gronden waren te nat, er groeiden veel biezen, riet en andere 'waterplanten'. Vanden Berghen vernoemde in 1951 het Kravaalbos in Meldert in een bespreking van het vegetatietype, maar

Kranskarwij (*Carum verticillatum*)
© Saxifraga - Free nature images

het betrokken grasland is in de heischrale sfeer verzeild. Uit de beschrijvingen die Thuet tussen 1934 en 1943 optekende, blijkt ook de Damvallei in Heusden-Destelbergen een thuis geweest te zijn voor blauwgraslandsoorten. Van de honderden harlekijnorchissen waarover hij spreekt, werd de laatste in 1970 geplukt. Het klaverblad van de snelweg, de aanplant met populieren en de bemesting van het grasland hebben er het merendeel van de soorten doen verdwijnen, maar Bogaert en coauteurs stellen ons in hun publicatie uit 2008 gerust dat de inspanningen van Natuurpunt er alvast de blauwe knoop, gewone vleugeltjesbloem en blauwe zegge terugbrachten.

Goed ontwikkelde blauwgraslanden komen nog in het oosten van Vlaanderen voor. Het bekendste voorbeeld is het Torfbroek in Kampenhout, naast de Schijnvallei in Ranst, Vorsdonkbos-Turfputten in Aarschot, de Langdonken in Herselt en de Pomperik-Dorpsbeemden in Diepenbeek.

Enkel verruigde en beboste percelen zijn geschikt voor herstel van vroegere blauwgraslanden. Ontginning tot weide of akker is onomkeerbaar en locaties die nooit blauwgrasland geweest zijn, komen evenmin in aanmerking, tenzij misschien langs nog bestaande relictten. Door te plaggen en daarmee een laagje vegetatie en strooisel af te schrapen, kunnen diverse soorten zich eventueel opnieuw ontwikkelen vanuit de zaadvoorraad in de bodem. En hopelijk voert een wind uit verre oorden dan ook de kortlevende zaden aan van de kleurrijke harlekijn, zodat die weer op het toneel verschijnt en een lach tovert op het gezicht van de toeschouwers, net zoals haar naamgenoot uit de commedia dell'arte.

Harlekijn (*Orchis morio*)
© Michal Masik - Shutterstock.com

